

Stanisław Krasowicz

Regionalne zróżnicowanie polskiego rolnictwa a możliwości wdrażania polityk wspólnotowych

Regional differentiation of agriculture in Poland and possibilities for the implementation of community policies

Rolnictwo i obszary wiejskie Polski charakteryzują się dużym zróżnicowaniem regionalnym, które wpływa zarówno na poziom wykorzystania potencjału jak i możliwości wdrażania polityki Unii Europejskiej. Celem badań była ocena możliwości wdrażania polityk wspólnotowych w różnych regionach Polski z uwzględnieniem istniejących uwarunkowań przyrodniczych, społecznych i ekonomiczno-organizacyjnych. Ocenę przeprowadzono na przykładzie produkcji roślinnej – jako działu rolnictwa najsilniej związanego z wykorzystaniem rolniczej przestrzeni produkcyjnej.

Stwierdzono, że polityki wspólnotowe wpływają wielopłaszczyznowo na produkcję rolniczą. Stosując metody analizy wielozmiennej wyodrębniono regiony zróżnicowane z punktu widzenia możliwości realizacji rozwiązań wynikających z polityki UE, takich jak: produkcja ekologiczna, integrowana, uprawa zbóż jakościowych, produkcja biomasy na cele energetyczne. Ocena dotyczyła możliwości dostosowania produkcji roślinnej w Polsce do obowiązujących zasad wspólnej polityki rolnej UE, do wskaźników charakteryzujących wydajność z 1 ha i efektywność produkcji oraz do standardów jakościowych.

Stwierdzono, że poziom, struktura, efektywność i intensywność produkcji roślinnej są zróżnicowane regionalnie. Uwarunkowania ekonomiczne i organizacyjne powodują pogłębianie różnic regionalnych i decydują o zróżnicowanych możliwościach dostosowania produkcji roślinnej do rzeczywistości gospodarczej i polityki UE. Istniejące zróżnicowanie regionalne zmusza do dywersyfikacji działań wspierających i metod pracy doradczej. Niezbędna jest również bieżąca analiza zmian w politykach wspólnotowych, umożliwiająca podejmowanie działań dostosowawczych.

Realną ocenę możliwości dostosowania produkcji roślinnej do wymogów i standardów Unii Europejskiej można uzyskać prowadząc analizę w mniejszych jednostkach administracyjnych niż województwo (subregiony, powiaty, gminy). Wskazuje to na celowość prowadzenia badań wspierających regionalizację polityki wobec rolnictwa i obszarów wiejskich. Na podstawie wieloaspektowej analizy stanu aktualnego wskazano przedsięwzięcia niezbędne do skutecznej realizacji procesów dostosowania produkcji roślinnej do wymogów UE i nasilającej się konkurencji.

Wstęp

Rolnictwo i obszary wiejskie Polski charakteryzują się dużym zróżnicowaniem regionalnym, które jest pochodną uwarunkowań przyrodniczych i organizacyjno-

ekonomicznych¹. Zróżnicowanie to wpływa zarówno na poziom wykorzystania potencjału polskiego rolnictwa, jego konkurencyjność jak i możliwości wdrażania polityk Unii Europejskiej. Wiele z tych polityk dotyczy określonych aspektów rolnictwa oraz obszarów wiejskich i ma szereg cech specyficznych². Cechami wspólnymi polityk Unii Europejskiej są: wspieranie rozwoju zrównoważonego, racjonalizacja wykorzystania czynników produkcji w tym ziemi, ograniczenie niekorzystnych oddziaływań rolnictwa na środowisko przyrodnicze, wdrażanie systemów gospodarowania i technologii produkcji bezpiecznych dla zdrowia ludzi i zwierząt, a jednocześnie efektywnych ekonomicznie. Ważnymi priorytetami są też poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz sytuacji dochodowej mieszkańców wsi i zwiększenie wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych³. Wszystkie te cechy wiążą się z wykorzystaniem rolniczej przestrzeni produkcyjnej⁴.

Celem badań była ocena możliwości wdrażania polityk wspólnych w różnych regionach Polski z uwzględnieniem istniejących uwarunkowań przyrodniczych, społecznych i ekonomiczno-organizacyjnych. Ocenę przeprowadzono na przykładzie produkcji roślinnej jako działu rolnictwa najsilniej związanego z wykorzystaniem rolniczej przestrzeni produkcyjnej i dostarczającego produktów do bezpośredniego spożycia oraz surowca w postaci pasz dla produkcji zwierzęcej.

Badania miały charakter kameralny. Podstawowe źródła informacji stanowiły dane statystyczne GUS, wyniki badań IUNG-PIB i IERiGŻ PIB⁵ oraz informacje zawarte w różnych ekspertyzach i raportach. Do grupowania województw wykorzystano metody analizy wielozmiennej⁶. Podstawę grupowania stanowiły wskaźniki charakteryzujące uwarunkowania i efekty działalności rolniczej w województwach⁷.

Analiza ma charakter uproszczony i zawężono ją do wybranych aspektów i problemów. Oceniono głównie możliwości dostosowania produkcji roślinnej w Polsce do obowiązujących zasad wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej, do wskaźników charakteryzujących wydajność z 1 ha i efektywność produkcji oraz do standardów jakościowych UE w zakresie bezpieczeństwa żywności i jakości surowców roślinnych a także jakości życia na obszarach wiejskich.

¹ Krasowicz S., Kopiński J.: Wpływ warunków przyrodniczych i organizacyjno-ekonomicznych na regionalne zróżnicowanie rolnictwa w Polsce. (W:) Regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczej w Polsce. Raporty PIB, z.3, IUNG-PIB Puławy 2006, s. 81-101.

² Adamowicz M.: Wspólna polityka rolna Unii Europejskiej. Doświadczenia – problemy – perspektywy. (W:) Dostosowanie podstawowych rynków rolnych w Polsce do integracji z Unią Europejską. Wyd. SGGW, Warszawa 1999, s. 8-69.

³ Heller J.: Integracja Polski z Unią Europejską. Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz – Olsztyn 2003.

⁴ Krasowicz S., Kopiński J.: Wpływ warunków przyrodniczych i organizacyjno-ekonomicznych na regionalne zróżnicowanie rolnictwa w Polsce. (W:) Regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczej w Polsce. Raporty PIB, z.3, IUNG-PIB Puławy 2006, s. 81-101.

⁵ Zbiorowa: Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2006 r., IERiGŻ PIB, Warszawa 2007.

⁶ Filipiak K., Wilkos S.: Wybrane metody analizy wielozmiennej i ich zastosowanie w badaniach przestrzennych. Wyd. IUNG R(349), Puławy 1998.

⁷ GUS: Wyniki produkcji roślinnej w 2007 r. oraz roczniki statystyczne.

Zróżnicowanie regionalne rolnictwa w Polsce

Za podstawę analizy przyjęto aktualne zróżnicowanie regionalne polskiego rolnictwa, opisane za pomocą wybranych cech i wskaźników (tab. 1).

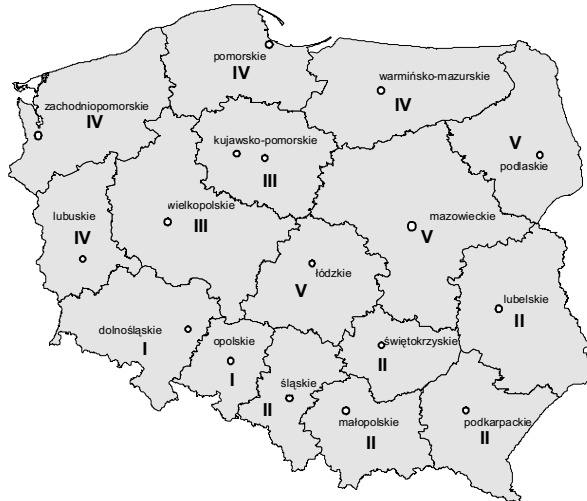
Jak wynika z porównania danych zamieszczonych w tabeli 1 polskie rolnictwo charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem warunków przyrodniczo-agrotechnicznych i organizacyjno-ekonomicznych. Warunki te decydują w sposób znaczący o możliwościach dostosowania produkcji rolniczej do wymogów i standardów Unii Europejskiej, zdeterminowanych koncepcją rozwoju zrównoważonego, stanowiącą jeden z filarów polityk wspólnotowych⁸.

W tabeli 2 przedstawiono wskaźniki ukazujące wybrane aspekty wykorzystania potencjału produkcyjnego polskiego rolnictwa według województw. Stwierdzono znaczne zróżnicowanie wydajności jednostkowych produkcji roślinnej i zwierzęcej, intensywności organizacji produkcji oraz struktury towarowej produkcji rolniczej. Na zróżnicowanie to wyraźnie wpływały uwarunkowania organizacyjno-ekonomiczne, decydujące o stopniu wykorzystania potencjału wyznaczonego przez warunki przyrodnicze. Teza ta znajduje potwierdzenie w danych statystycznych.

Szczegółowa analiza danych zamieszczonych w tabelach 1-2 wskazuje na występowanie szeregu podobieństw poziomu wskaźników w różnych województwach.

W związku z tym na podstawie analizy skupień dokonano podziału województw na grupy o różnym stopniu wykorzystania potencjału produkcyjnego rolnictwa (rys. 1). Założono jednocześnie, że podział ten będzie ważnym wyznacznikiem możliwości wdrażania polityk wspólnotowych ukierunkowanych na poprawę sytuacji ekonomicznej rolników, konkurencyjności rolnictwa i realizację koncepcji rozwoju zrównoważonego.

RYSUNEK 1. PODZIAŁ WOJEWÓDZTW NA GRUPY O RÓŻNYM STOPNIU WYKORZYSTANIA POTENCJAŁU NA PODSTAWIE ANALIZY SKUPIEŃ

Źródło: opracowanie własne

⁸ Klepacki B.: Polityka strukturalna Unii Europejskiej jako element łagodzenia dysproporcji regionalnych. (W:) Regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczej w Polsce. Raporty PIB, z.3, IUNG-PIB Puławy 2006, s. 19-31.

TABELA 1. REGIONALNE ZRÓŻNICOWANIE WARUNKÓW PRZYRODNICZO-AGROTECHNICZNYCH I ORGANIZACYJNO-EKONOMICZNYCH POLSKIEGO ROLNICTWA

Wyszczególnienie	Wskaźnik w pkt	Udział w %		Udział ONW w % UR	Udział gleb bardzo kwaśnych w %	Udział gleb o bardzo niskiej i niskiej zasobności w %		Średnia pow. gosp. w ha UR	Udział gospodarstw w %		% udział gospodarstw utrzymujących		Nawożenie w kg NPK/ha UR
		TUZ	sadów			fosfor	potas		do 5 ha	pow. 50 ha	pow. 10 krów	pow. 50 szt. trzody chlewnej	
OGÓŁEM	66,6	20,2	2,1	55,4	53	38	47	7,8	57,4	1,2	12,8	14,9	116
Dolnośląskie	74,9	15,2	0,8	35,8	47	33	33	10,2	55,7	3,1	7,1	8,0	112
Kujawsko-pomorskie	71,0	10,1	1,0	46,0	32	25	27	12,8	34,3	2,6	24,4	33,4	161
Lubelskie	74,1	16,2	4,0	41,8	53	40	65	6,7	55,6	0,5	6,5	6,8	112
Lubuskie	62,3	21,0	0,6	86,8	49	43	45	11,3	56,2	3,1	15,7	14,1	119
Łódzkie	61,9	16,3	3,6	58,3	69	24	50	6,9	50,2	0,3	12,4	13,5	136
Małopolskie	69,3	33,0	2,2	32,4	57	54	54	3,3	86,2	0,1	1,6	2,8	82
Mazowieckie	59,9	24,1	4,5	64,3	65	33	68	7,6	48,3	0,6	19,0	11,5	99
Opolskie	81,4	10,2	0,2	15,8	34	28	37	10,6	55,2	3,3	17,8	26,9	154
Podkarpackie	70,4	31,8	1,7	38,0	67	54	54	3,6	83,9	0,2	0,7	2,3	64
Podlaskie	55,0	34,9	0,4	93,3	68	51	56	11,7	31,1	1,2	38,2	7,7	89
Pomorskie	66,2	16,1	0,4	64,7	54	26	38	13,4	39,7	3,7	13,6	23,5	128
Śląskie	64,2	22,5	0,9	24,2	49	47	42	4,6	76,9	0,6	7,8	13,8	107
Świętokrzyskie	69,3	20,7	5,2	44,7	49	56	57	5,0	66,1	0,2	3,5	7,2	99
Warmińsko-mazurskie	66,0	28,8	0,4	74,2	60	38	29	17,7	33,5	5,5	33,5	20,0	113
Wielkopolskie	64,8	13,4	1,2	57,1	42	19	51	11,2	40,3	2,1	17,1	34,4	145
Zachodniopomorskie	67,5	13,9	1,5	67,3	51	34	46	17,8	38,9	6,3	11,3	22,0	117

Źródło: GUS, badania IUNG-PIB oraz obliczenia własne

TABELA 2. REGIONALNE ZRÓŻNICOWANIE WSKAŹNIKÓW CHARAKTERYZUJĄCYCH WYKORZYSTANIE POTENCJAŁU ROLNICZEJ PRZESTRZENI PRODUKCYJNEJ W POLSCE

Wyszczególnienie	Plon przelicz. w j.zb./ha	Plony zbóż dt/ha	Intensywność organizacji produkcji w pkt		Obsada zwierząt w DJP/100 ha UR	Wydajność mleka od 1 krowy w l	Struktura towarowa produkcji rolniczej w %		Udział roślin technologicznie podobnych*
			roślinnej	zwierzęcej			roślinna	zwierzęca	
OGÓŁEM	34,3	30,3	119,3	124,1	44,4	4200	36,6	63,4	79,9
Dolnośląskie	42,3	39,0	122,1	48,4	18,0	4675	64,2	35,8	87,1
Kujawsko-pomorskie	42,8	33,1	138,6	171,9	54,7	4408	39,0	61,0	79,2
Lubelskie	30,7	26,5	131,7	92,8	36,5	3987	44,8	55,2	80,9
Lubuskie	31,1	28,0	106,5	54,3	24,3	4505	40,6	59,4	83,5
Łódzkie	32,5	26,7	126,7	142,0	49,7	4250	31,8	68,2	78,8
Małopolskie	28,7	30,5	118,6	111,3	47,4	3024	43,8	56,2	65,9
Mazowieckie	28,3	24,8	117,3	136,2	51,9	4085	40,0	60,0	76,1
Opolskie	50,9	44,4	126,6	101,3	32,7	5416	51,2	48,8	88,0
Podkarpackie	28,7	28,7	110,9	70,2	30,8	3444	29,8	70,2	72,0
Podlaskie	26,4	24,7	96,3	176,5	66,7	4286	11,8	88,2	74,5
Pomorskie	36,9	32,2	117,6	110,9	36,4	4153	50,8	49,2	80,7
Śląskie	33,4	32,0	105,2	103,6	37,3	4109	40,0	60,0	81,8
Świętokrzyskie	29,1	25,2	131,0	105,7	41,2	3620	50,2	49,8	75,3
Warmińsko-mazurskie	32,4	29,2	96,9	124,2	48,3	4330	23,0	77,0	80,5
Wielkopolskie	39,3	33,0	127,3	216,4	67,1	5016	33,0	67,0	81,9
Zachodniopomorskie	35,5	32,5	119,3	124,1	16,4	4481	50,9	49,1	86,1

*/ zboża i trzepak

Źródło: GUS, badania IUNG-PIB oraz obliczenia własne

Przedstawione dane świadczą o specjalizacji regionalnej i koncentracji produkcji różnych produktów w wyodrębnionych za pomocą analizy skupień grupach województw (tab. 3). Istniejące zróżnicowanie regionalne zmusza do dywersyfikacji działań wspierających i metod pracy doradczej. Skłania również do oceny regionalnego zróżnicowania możliwości wdrażania polityk wspólnotowych.

I grupa województw, obejmuje województwa: dolnośląskie i opolskie charakteryzujące się najlepszymi warunkami przyrodniczymi i najwyższym wykorzystaniem potencjału produkcyjnego rolnictwa oraz relatywnie niską (zwłaszcza w woj. dolnośląskim) intensywnością organizacji produkcji zwierzęcej i wysokim udziałem produkcji roślinnej w towarowej produkcji rolniczej. Udział tej grupy województw w krajowej produkcji zbóż i rzepaku jest znacznie wyższy niż udział w powierzchni użytków rolnych.

Do II grupy województw zaliczono województwa Polski południowo-wschodniej (lubelskie, podkarpackie, małopolskie, śląskie i świętokrzyskie). W tej grupie województw wyraźnie dostrzec można ograniczające oddziaływanie struktury agrarnej na poziom wykorzystania potencjału produkcyjnego i na realizację polityki UE. Do tej grupy województw ważne znaczenie będą miały działania dotyczące alternatywnych źródeł dochodów ludności i poprawy warunków życia ludności wiejskiej. Rozdrobnienie gospodarstw i duże zasoby siły roboczej tworzą predyspozycje do rozwoju gospodarstw ekologicznych i agroturystyki. W roku 2007 liczba gospodarstw ekologicznych w województwach Polski południowo-wschodniej była relatywnie wysoka. Stanowiła ona 48,6% ogólnej liczby gospodarstw ekologicznych w kraju (tab. 3), chociaż najczęściej były to gospodarstwa o niewielkiej powierzchni.

III grupę tworzą województwa: wielkopolskie i kujawsko-pomorskie, powszechnie uważane za region o wysokiej kulturze rolnej. Ta grupa wyróżnia się najwyższą intensywnością organizacji produkcji i relatywnie wysoką intensywnością gospodarowania. Relatywnie wysoka obsada zwierząt i możliwość powstawania zagrożeń z tego tytułu dla środowiska wyznaczają kierunki wdrażania polityk wspólnotowych.

IV grupa to województwa Polski północnej i zachodniej (warmińsko-mazurskie, pomorskie, zachodniopomorskie i lubuskie). Ta grupa charakteryzuje się bardzo uproszczoną organizacją produkcji roślinnej (specjalizacją produkcyjną) wynikającą z dużej koncentracji upraw technologicznie podobnych (zboża, rzepak) oraz relatywnie korzystniejszą strukturą agrarną. Problemem o kluczowym znaczeniu jest zwiększanie konkurencyjności rolnictwa poprzez wysoką jakość i liczącą się skalę produkcji rolniczej, zwłaszcza roślinnej. W dłuższym okresie ważne znaczenie będzie miała także konieczność ograniczania negatywnych skutków dużej koncentracji zbóż w zasiewach.

W V grupie znalazły się województwa: łódzkie, mazowieckie, podlaskie charakteryzujące się intensywną organizacją produkcji zwłaszcza zwierzęcej, przy ogólnie niskim poziomie nakładów, a więc ekstensywnym gospodarowaniu. W tej grupie jednym z priorytetów jest racjonalne wykorzystanie trwałych użytków zielonych jako źródła pasz dla bydła (woj. podlaskie) a także utrzymanie specjalizacji regionu w towarowej produkcji sadowniczej (woj. mazowieckie i łódzkie), produkcji mleka i tworzeniu bazy surowcowej wokół dobrze prosperujących zakładów mleczarskich.

TABELA 3. ŚREDNIA POWIERZCHNIA GOSPODARSTWA ROLNEGO W HA UŻYTKÓW ROLNYCH ORAZ UDZIAŁ GRUP WOJEWÓDZTW W KRAJOWEJ PRODUKCJI ROLNICZEJ I OGÓLNEJ LICZBIE GOSPODARSTW EKOLOGICZNYCH W ROKU 2007

Grupa	Województwa	Średnia pow. gosp. w ha UR	Udział w krajowej pow. UR w %	Udział w krajowej produkcji w %							Gospodarstwa ekologiczne	
				zboża	ziemiaki	burdki cukrowe	rzepak i rzepik	mleko	żywiec wietrzowy	żywiec drobiowy	liczba	udział w %
I	dolnośląskie, opolskie	14,0	9,5	13,9	8,3	18,3	24,0	4,3	5,2	8,4	708	5,9
II	lubelskie, podkarpackie, małopolskie, śląskie,	5,1	25,3	21,7	32,1	20,2	10,0	20,7	17,9	18,6	5773	48,6
III	świętokrzyskie kujawsko-pomorskie,	13,8	17,7	23,2	14,5	37,7	28,6	18,8	37,4	24,0	631	5,3
IV	wielkopolskie lubuskie, zachodniopomorskie,	19,8	20,0	19,5	14,6	10,9	31,4	12,9	12,3	22,3	2468	20,8
V	e, pomorskie, warmińsko-mazurskie łódzkie, mazowieckie, podlaskie	8,4	27,5	21,7	30,5	12,9	6,0	43,3	27,2	26,7	2307	19,4
Polska ogółem		8,9	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	11887	100,0

Źródło: GUS, badania IUNG-PIB oraz obliczenia własne

Cechą specyficzną polskiego rolnictwa jest niższy w porównaniu do krajów Europy Zachodniej udział intensywnych gatunków zbóż, dostarczających ziarna o najwyższej wartości użytkowej. Wysoki odsetek tzw. gospodarstw samozaopatrzeniowych również w sposób znaczący wpływa na ogólną podaż zbóż w Polsce¹. Z porównania przedstawionego w tabeli 3 wynika, że w krajowej produkcji zbóż relatywnie większą rolę odgrywają północne i zachodnie obszary Polski. Na obszarach tych koncentruje się wiele gospodarstw zbożowych, reagujących na sytuację rynkową i politykę UE w zakresie rynku zbóż. Gospodarstwa w tych regionach mają większe predyspozycje do pozyskiwania ziarna zbóż o wymaganych przez przemysł i przetwórstwo parametrach jakościowych. Są one w stanie zapewnić dostawę do zakładów przetwórczych (punktów skupu) większych partii jednorazowego surowca². Cechą specyficzną II grupy województw jest bardzo duże rozproszenie produkcji większości artykułów rolnych, w tym także zbóż.

W wyniku przeprowadzonych kolejnych reform polityka rolna przekształcała się w politykę rozwoju obszarów wiejskich³. Agenda 2000 uwzględniła fakt, że rolnictwo oprócz funkcji produkcyjnych ma również dodatkowe zadania takie jak: ochrona krajobrazu, zagwarantowanie jakości i bezpieczeństwa żywności, dobrostanu zwierząt, zachowanie kulturowego i przyrodniczego dziedzictwa wsi oraz rozwijanie pozarolniczych funkcji obszarów wiejskich⁴. Reforma polityki rolnej polegająca na zwiększeniu znaczenia rozwoju obszarów wiejskich w stosunku do polityki wsparcia produkcji rolnej, stwarza szansę na ograniczenie szeregu zaniedbań, daje szansę na ograniczenie szeregu zaniedbań w zakresie infrastruktury, zdecydowanie częściej występujących we wschodniej Polsce.

Polscy rolnicy od momentu integracji z Unią Europejską są narażeni na konkurencję rolników z całej UE⁵. Znikło bowiem szereg ograniczeń np. celnych. Pojawiły się nowe uwarunkowania np. kwoty mleczne, czy konieczność przestrzegania dobrych praktyk rolniczych⁶. Uzyskanie przewagi konkurencyjnej, a przynajmniej osiągnięcie poziomu konkurencyjności podobnego do reprezentowanego przez rolników z innych krajów UE, wymaga także uzyskiwania wyników zbliżonych pod względem efektywności wykorzystania podstawowych czynników produkcji tj. ziemi, pracy i kapitału.

Z badań IUNG-PIB wynika, że presji konkurencyjnej państw członkowskich mogą sprostać tylko gospodarstwa duże, silne ekonomicznie, elastycznie zarządzane, prowadzone przez rolników przedsiębiorczych, dysponujących dużą wiedzą ogólną i fachową. Większa konkurencja takich gospodarstw występuje w zachodniej części Polski. Producenci, którzy przekształcają się w przedsiębiorców będą musieli upodobnić

¹ Zegar J. S.: Samozaopatrzeniowe gospodarstwa rolne a zrównoważony rozwój rolnictwa. (W:) Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym. (3) IERiGŻ PIB, Warszawa 2006, 52, s. 77-102.

² Jaśkiewicz B.: Produkcja zbóż jako kryterium wykorzystania potencjału produkcyjnego rolnictwa w regionach Polski. Pam. Puł., z.132, IUNG Puławy 2003.

³ Klepacki B.: Polityka strukturalna Unii Europejskiej jako element łagodzenia dysproporcji regionalnych. (W:) Regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczej w Polsce. Raporty PIB, z.3, IUNG-PIB Puławy 2006, s. 19-31.

⁴ Woś A.: Polityka rolniczo-środowiskowa i nowe szanse rolnictwa. IERiGŻ, Warszawa 2003.

⁵ Zegar J. S.: Dochody w rolnictwie w okresie transformacji i integracji europejskiej. Wyd. IERiGŻ PIB, Warszawa 2008.

⁶ Woś A.: Polityka rolniczo-środowiskowa i nowe szanse rolnictwa. IERiGŻ, Warszawa 2003.

swoje gospodarstwa do konkurentów z innych krajów UE. W południowo-wschodniej Polsce utrzymać się będzie relatywnie większa grupa tzw. gospodarstw samozaopatrzeniowych⁷. Działania polityk wspólnotowych w odniesieniu do rolnictwa tej grupy województw powinny być nakierowane na wspieranie rozwoju wielofunkcyjnego, a także na wspieranie przetwórstwa niektórych produktów (owoce, warzywa).

Kłodziński⁸ uważa, że obszary wschodniej Polski z dominacją małych, biednych gospodarstw wymagają szczególnej troski. Niezbędne jest także uwzględnienie faktu, że poziom kapitału społecznego może stać się głównym czynnikiem hamującym ich dalszy rozwój. Rozwój tych obszarów nie powinien iść w kierunku produkcji masowej, taniej żywności, ale raczej w kierunku podnoszenia jej jakości i respektowania wszelkich wymogów środowiska naturalnego. Takie działania jak: pielęgnowanie różnorodności biologicznej tych terenów (II grupa województw), rozwijanie rolnictwa ekologicznego przy jednoczesnym rozwoju usług i agroturystyki, zachowanie tradycji, kultury i struktury wsi można zrealizować tylko ze świadomą, dobrze przygotowaną społecznością wiejską. Autor zadaje niezwykle wymowne pytanie: Jak wdrażać programy rolnośrodowiskowe ze słabo wykształconą ludnością, o niskim poziomie wiedzy ekologicznej?

We wszystkich grupach województw występuje konieczność wspierania obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Jednak relatywnie największy udział obszarów ONW występuje w województwach: podlaskim i lubuskim. Na podkreślenie zasługuje też konieczność uwzględniania przy wdrażaniu polityk wspólnotowych specyfiki obszarów górskich, na których występuje szereg zjawisk społeczno-ekonomicznych i ekologicznych takie jak: wyludnianie się niektórych terenów, odłogowanie gruntów, migracja zarobkowa, zagrożenia dla środowiska przyrodniczego związane z rozwojem przedsiębiorczości, turystyki⁹.

Wynikające z polityki energetycznej UE zobowiązania Polski w zakresie produkcji energii ze źródeł odnawialnych, również wymagają oceny z punktu widzenia specyfiki regionalnej. Celowe to jest zwłaszcza w aspekcie konkurencyjności w stosunku do podstawowej funkcji rolnictwa jaką jest produkcja żywności i surowców dla przemysłu rolno-spożywczego.

Kompleksowa ocena możliwości uprawy roślin energetycznych w różnych grupach województw wymaga uwzględnienia ich specyfiki, udziału w krajowej produkcji, struktury agrarnej, rozdrobnienia gruntów, tendencji zmian w użytkowaniu ziemi, zainteresowania mieszkańców koncepcją wielofunkcyjnego rozwoju. Problemy te wyraźnie rzutować będą na uprawę roślin energetycznych w Polsce południowo-wschodniej.

Z uwagi na duże i zróżnicowane regionalnie zaniedbania w poziomie agrotechniki i kultury rolnej, wdrażanie koncepcji rozwoju zrównoważonego w polskim rolnictwie wymagać będzie pewnej, umiarkowanej i uzasadnionej ekonomicznie

⁷ Zegar J. S.: Samozaopatrzeniowe gospodarstwa rolne a zrównoważony rozwój rolnictwa. (W:) Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym. (3) IERiGŻ PIB, Warszawa 2006, 52, s. 77-102.

⁸ Kłodziński M.: Rolnictwo a zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. (W:) Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym. (3), IERiGŻ, Warszawa 2006, s. 9-22.

⁹ Musiał W.: Problemy rozwoju rolnictwa na obszarach górskich. (W:) Regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczej w Polsce. Raporty PIB, z.3, IUNG-PIB Puławy 2006, s. 169-182.

intensyfikacji produkcji i zdecydowanej poprawy infrastruktury gospodarstw i obszarów wiejskich. Wymaga to zróżnicowanego podejścia w zależności od specyfiki i intensywności rolnictwa w wyodrębnionych grupach województw.

Wnioski

Reasumując należy stwierdzić, że przy względnie stałych warunkach przyrodniczych, uwarunkowania ekonomiczno-organizacyjne (zwłaszcza strukturalne) powodują pogłębianie się różnic regionalnych. Decydują one także o zróżnicowanych możliwościach dostosowania produkcji roślinnej do rzeczywistości gospodarczej i polityki Unii Europejskiej. Istniejące zróżnicowanie regionalne zmusza do dywersyfikacji działań wspierających zdeterminowanych przez polityki wspólnotowe i dostosowania do nich pracy doradczej. Niezbędna jest również bieżąca analiza zmian w politykach wspólnotowych, umożliwiająca podejmowanie działań dostosowawczych.

Województwa są jednostkami administracyjnymi o dużej powierzchni i wewnątrz zróżnicowanymi. Realną ocenę możliwości dostosowania produkcji roślinnej do wymogów i standardów Unii Europejskiej można więc uzyskać prowadząc analizę w mniejszych jednostkach administracyjnych niż województwo (subregiony, powiaty i gminy). Wskazuje to na przydatność praktyczną badań wspierających politykę regionalną wobec wsi i rolnictwa. Ważnym wyzwaniem dla nauki jest wskazanie przedsięwzięć niezbędnych do skutecznego wdrażania polityk wspólnotowych z uwzględnieniem zróżnicowania regionalnego rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce.

Cele polityk wspólnotowych są sformułowane ogólnie, ale ich urzeczywistnienie wymaga działań dostosowanych do regionalnego zróżnicowania.

Literatura

1. Adamowicz M.: Wspólna polityka rolna Unii Europejskiej. Doświadczenia – problemy – perspektywy. (W:) Dostosowanie podstawowych rynków rolnych w Polsce do integracji z Unią Europejską. Wyd. SGGW, Warszawa 1999.
2. Filipiak K., Wilkos S.: Wybrane metody analizy wielozmiennej i ich zastosowanie w badaniach przestrzennych. Wyd. IUNG R(349), Puławy 1998.
3. GUS: Wyniki produkcji roślinnej w 2007 r. oraz roczniki statystyczne.
4. Heller J.: Integracja Polski z Unią Europejską. Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz – Olsztyn 2003.
5. Jaśkiewicz B.: Produkcja zbóż jako kryterium wykorzystania potencjału produkcyjnego rolnictwa w regionach Polski. Pam. Puł., z.132, IUNG Puławy 2003.
6. Klepacki B.: Polityka strukturalna Unii Europejskiej jako element łagodzenia dysproporcji regionalnych. (W:) Regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczej w Polsce. Raporty PIB, z.3, IUNG-PIB Puławy 2006.
7. Kłodziński M.: Rolnictwo a zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. (W:) Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym. (3), IERiGŻ, Warszawa 2006.
8. Krasowicz S., Kopiński J.: Wpływ warunków przyrodniczych i organizacyjno-ekonomicznych na regionalne zróżnicowanie rolnictwa w Polsce. (W:) Regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczej w Polsce. Raporty PIB, z.3, IUNG-PIB Puławy 2006.
9. Musiał W.: Problemy rozwoju rolnictwa na obszarach górskich. (W:) Regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczej w Polsce. Raporty PIB, z.3, IUNG-PIB Puławy 2006.

10. Woś A.: Polityka rolniczo-środowiskowa i nowe szanse rolnictwa. IERiGŻ, Warszawa 2003.
11. Zbiorowa: Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2006 r. IERiGŻ PIB, Warszawa 2007.
12. Zegar J. S.: Dochody w rolnictwie w okresie transformacji i integracji europejskiej. Wyd. IERiGŻ PIB, Warszawa 2008.
13. Zegar J. S.: Samozaopatrzeniowe gospodarstwa rolne a zrównoważony rozwój rolnictwa. (W:) Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym. (3) IERiGŻ PIB, Warszawa 2006.

Summary

Agriculture and rural areas in Poland considerably differ between regions. This, in turn has an impact on both the level of agricultural potential use and possibilities for implementation of EU policy.

The aim of the studies was to discuss the chances for the implementation of Community policies in various regions of Poland with regard to the existing natural, social and economic-organizational conditions. The evaluation was carried out on the example of crop production, a branch of agriculture that is most strongly linked with the use of agricultural production area.

In cameral studies analyzing only some of the problems, the basic sources of information were statistical data as well as various expertises and reports. It was noted that Community policies affect many aspects of agricultural production. Multivariable analysis resulted in identifying the regions of different possibilities, from the point of view of achieving solutions related to the policies of the EU, such as, ecological production, integrated production, quality cereal production, and biomass production for energetic purposes. The studies assessed the chances of adjusting agricultural production in Poland to the principles of the EU Common Agricultural Policy, to the indexes indicating yield per ha and production effectiveness and to the quality standards, among other things, for food safety and quality of plant products.

These were the level, structure, effectiveness and intensity of crop production that were found to differ between regions. Economic and organizational conditions lead to intensify regional differences and create various possibilities to adjust crop production to economic reality and EU policies. Due to the present regional differentiation, there is a need to diversify the supporting activities and advisory service methods. The present analysis of the changes in Community policies is necessary to take adaptation activities.

The real assessment of the possibilities for adjusting crop production to the requirements and standards of the European Union may be made by analyzing the situation in administrative units smaller than voivodeships (sub-regions, districts, communes). It is advisable to carry out research that will support regionalization of policy for agriculture and rural areas. Based on multispectral analysis of the present state, the necessary tasks were identified to be undertaken to effectively adjust crop production to the EU requirements and to the growing competitiveness.

Informacje o autorze

prof. dr hab. Stanisław Krasowicz
Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Pulawach PIB
ul. Czartoryskich 8, 24-100 Pulawy
e-mail: sk@iung.pulawy.pl

